

Bokashidag in Zuid Nederland groot succes

Iedereen is benieuwd naar de resultaten van de bokashi-proef

Bokashi lekker voor bodemleven en wormen

Lekker bokashi maken, zeggen de specialisten. En als je het mooi stapelt heb je lasagne-bokashi, zeggen ze er achteraan. Fermenteren is de nieuwste manier van het tot waarde brengen van organisch materiaal. Agriton organiseerde er een speciale dag voor. De bokashidag in het Brabantse Alphen trok meer dan honderd bezoekers.

Lekker is in dit verband bedoeld voor bodemleven en wormen. 'Die zijn er dol op', zei directeur Jan Feersma Hoekstra in zijn welkomwoord voor de bokashi-dag. Composteren was lange tijd de enige manier om van organisch materiaal een waardevolle bodemverbeteraar te maken. Bokashi heeft als voordelen dat de CO2 niet de lucht ingaat en er minder energie verloren gaat.

Jan Feersma Hoekstra: Bokashi is goed voor bodemleven en wormen. Die zijn er dol op.

Met en zonder mest
Op het land van loonbedrijf De Schalm waren twee bokashihopen gemaakt. Eén met gras- en

slootafval en één waarin ook mest was verwerkt. De eerste werd door de loonwerker direct op gras-

bouwland uitgereden, de andere moest vanwege de mestregels nog een tijdje wachten. Bokashi kan ook in een plastic slurf worden opgeslagen en kleinschalig in de speciale emmer voor in huis.

Het grootste gevaar voor land- en tuinbouw is dat de bodem niet meer leeft, zegt Jan Feersma Hoekstra. Bodemleven kun je verbeteren met compost, maar nog beter met bokashi. 'Dan krijg je weer volop bacteriën en wormen in de grond. Die maken de grond humusrijk en vruchtbaar. Dat is nodig om in de toekomst de wereld te kunnen voeden. Met bokashi voed je de bodem. Dat kan op ieder bedrijf.' In de humane voeding is er een trend geweest om met allerlei pillletjes voldoende voedingsstoffen binnen te krijgen. Dat werkt dus niet, zegt Feersma Hoekstra. 'Een mens kan niet zonder organisch materiaal. Dat kan de grond ook niet. Die kan niet toe met alleen kunstmest, maar heeft net zo goed organische stof nodig.

Overall gemaakt

De afgelopen jaren zijn er overal bokashi-hopen gemaakt. Van Schiermonnikoog tot in België. Er zijn meerdere onderzoeken uitgevoerd en steeds bliken er voordelen. Bij composteren gaat veel warmte verloren, bij bokashi komt de temperatuur niet boven de 40 graden. Het materiaal voor bokashi is op het bedrijf en blijft op het bedrijf. In 8 à 10 weken is het materiaal geschikt om over het land uit te rijden. Bokashi kan het hele jaar door worden gemaakt. De herfst, als het gras en riet uit de sieten komt, is een prima tijd, zegt Feersma Hoekstra. 'Dat is ook een goed moment om het product op het land te brengen. Vroeger gebeurde dat met stalmeest ook en dat was niet voor niks. Dan kunnen de bacteriën er in de winter alvast mee bezig en heb je er in het voorjaar direct profijt van.'

Gjalt Jan Feersma Hoekstra en Harry Veenstra van Agriton openen de bokashi-hoop als eerste. De temperatuur blijkt optimaal, onder de 40 graden.

In kleine groepen worden de bezoekers van de bokashidag rondgeleid.

Een deskundige van Machine4green legt de mogelijkheden van een plastic slurf voor bokashi uit.

Overall staan deskundigen tekst en uitleg te geven over alle facetten van bokashi.

Interesse voor de uitleg van AgriConnection over bokashi.

gen geluisterd. De onderzoeken van de laatste jaren werden breed uitgemeten en de voor- en nadelen van compost en bokashi duidelijk op een rij gezet. Net als de effecten van beide producten op aaltjes en schimmels in de bodem. Ook de machine voor het vullen van een plastic slurf met bokashi werd getoond. Het voordeel daarvan is dat de 'wors' elk moment luchtdicht kan worden afgesloten.

Bokashi maken in een emmer

Simone Vos van Agriton met de bokashi-emmer voor huishoudelijk gebruik.

Bokashi maken kan in alle soorten en maten. Zelfs in een speciale keukenemmer, laat Simone Vos zien. Zij is bij Agriton verantwoordelijk voor de particuliere markt en tuintentra en voert het overleg met natuurorganisaties en de overheid. Zoals met Estella Fransen die voor de gemeente Deventer een proef met de bokashi-emmer uitvoerde.

In een Deventer wijk werd geen groencontarner meer geleegd, maar kregen de bewoners een eigen bokashi-emmer om het keukenafval reukloos in te fermenteren. Het product kan zelf worden gebruikt als hoogwaardige bodemverbeteraar in de tuin of door af te voeren. Minder kosten voor de gemeente en voordelen voor de bewoners. Als het wordt afgevoerd komt iemand van de gemeente eens in de twee weken het emmerje voor de deur ophalen en plaatst er een schone voor terug. De emmerjes worden geleegd in een fermentatievat. Uiteindelijk gaat het naar een boer in de omgeving. Meerdere gemeenten hebben belangstelling voor het systeem.

Wieberg

Heb thuis aan bokashi maken is begonnen,

wordt hebbert, vertelt specialist Estella Fransen. Als je eenmaal bezig bent met het teruggeven van natuurlijk materiaal aan je tuin, kun je daar niet meer mee stoppen, was haar ervaring in de projecten. Ze is nu bezig met een gesloten kringloopstelsel, waarbij de financiële opbrengst terugvoert naar de wijk.

Het systeem bestaat uit twee emmers, een zak bokashi-starter en een handleiding. Simpel kan het niet. Het is een beetje anders dan met een grote bokashi-hoop, vertelt Vos. Daar zitten de bacteriën in de vloeistof, hier in tarwezemelen. De gift-resten moeten in de emmer goed worden aangedrukt om de zuurstof te verwijderen. Er zit een kraantje aan om het voedingsrijke vocht af te voeren.

De belangstelling voor de bokashi-emmer groeit gestaag, zegt Vos. Het aantal verkoopplaatsen gaat flink omhoog. Omdat het een beetje moeilijk is om aan de burger uit te leggen wat het verschil is tussen compost en bokashi, gebruikt zij haareigen verhaal: 'Eerst is het witte kool, daarna wordt het zuurkool. Hoe? Door fermentatie. 'Dat is ook wat er in de bokashi-emmer gebeurt.'

René Jochems: Grond kan nog veel beter

René Jochems van onafhankelijk advies en onderzoeksbureau GroeiBalans in Zundert weet wat de invloed is van de bodem op die gezondheid en productie. Voor een goede groei is een juiste balans tussen chemie, biologie en energie nodig. Hij begeleidt een groep van acht, negen veehouders van het gezondheidsproject van loonwerker Karel Kennes in Alphen.

In dat plaatje van een betere bodem hoort ook bokashi, zegt Jochems. Hij ziet dat product als een extra bron voor organisch beheer van de grond. Er is veel mis met de bodemvruchtbaarheid in alle sectoren van de land- en tuinbouw. Drijfmest heeft volgens hem geleid tot verschralling van de grond. 'Geukig staat het beleid op de drempel van verandering, al hebben we nog een lange weg te gaan.' In het project van loonwerker Kennes, zegt Jochems voor de bodemkant. De gezondheid van de dieren neemt specialist Bernard Simons van Agrivac in Lemelerveld voor zijn rekening. De basis van elk bedrijf is de grond, zegt de adviseur. 'Daar moet het wel komen. De bodemvruchtbaarheid moet goed zijn als je een betere productie wilt bereiken, zowel

van gras als van melk.' Valt er wat te verbeteren? 'Ja, nog heel veel.

Gesloten kringloop

Jochems is al langer bezig met bokashi via een project voor een gesloten organische kringloop in een afgebakend gebied rond Zundert. Het heet vitale circulaire organische economie. Vitale slaat op de bodem. Een vitale bodem geeft vitale, gezonde, krachtige gewassen. Circulaire slaat op de kringloop van voedingsstoffen. Door de bodem te voeden met geschikte organische stof, ontstaat een actief bodemleven dat in symbiose met de plant voor een goede groei zorgt. De plantendelen die vervolgens groeien en na het oogsten en de consumptie over blijven, vormen weer organisch stof om de bodem te voeden. Zo is de kringloop rond, zegt Jochems. Doel van GroeiBalans is een bijdrage te leveren aan een betere wereld, voor haar klanten en mensen in het algemeen door gezondere/natuurlijke productiemethoden mede te ontwikkelen en te ondersteunen door kennis die wordt opgedaan uit te dragen en te implementeren bij opdrachtgevers. Jochems: Het verbeteren van het welzijn van mens en natuur staat hoog in het vaandel.

René Jochems: Nog veel mis met bodemvruchtbaarheid.

Karel Kennes: Bokashi combineren met compost

Karel Kennes: We moeten met bodemvruchtbaarheid terug naar de basis.

Loonwerker Karel Kennes komt uit de compostwereld en wil de bodem voeden. Dat kan heel goed met bokashi, zegt hij. Er is volgens hem niet het einde van compost. 'Je moet het slim combineren en beide bodemverbeteraars naast elkaar gebruiken.' Zowel op zandgrond als op de klei. 'Ook daar kom je soms weinig bodemleven tegen.'

In de land- en tuinbouw denken we aan mest, maar er is meer in de wereld, zegt de Alphense loonwerker tijdens de bokashi-dag die hij samen met Agriton en adviesbureau GroeiBalans organiseerde. 'In onze kunstmestmaatschappij hebben we de realiteit uit het oog verloren. De oude Peelboortjes moesten zich zonder kunstmest redden. Hoe ze dat deden? Door te composteren en te fermenteren.' Kennes heeft ook voor de grond en hoe je daar mee moet omgaan. Hij is er dagelijks mee bezig, het liefst zonder dikke verhalen. Hij had een mesthandel en heeft nog mensen aan het werk in België en Frankrijk. Hij constateert momenteel een grote behoefte aan organisch materiaal bij de Franse boer. De concurrent? Nederland heeft de toekomst. Technologisch, innovatief en spirit.

Daar kan niemand aan tippen.'

Hou het simpel

Er is één probleem zegt Kennes en dat is: 'Hou het simpel met de mest. Dat moet de overheid zich realiseren. Alles is gericht op NPK. Dat is fout. Het bodemleven en de organische stof in de bodem moet uitgangspunt zijn van het beleid. Zoals het nu gaat, gaan we achteruit. De verhoudingen tussen de mineralen zijn niet in orde. Dat leidt tot een enorme verschralling die de productie onder druk zet.' We zitten in een viciueze cirkel, constateert Kennes. Lastig om die te doorbreken, zegt hij. 'De NPK-lijn was altijd de werkwijze. Dat verandert als we op de bokashi en composttoer gaan. Dan gaat het niet meer om uitspoeling, maar om verbetering van het bodemleven.' De Alphense loonwerker wil geen bermgras in bokashi. Daar zit hem te veel vervuiling in. Zowel wat weggevoerde roedel betreft als de vervuiling door uitlaatgassen. 'Dat gras kan na een bewerking prima in de compost. Dat iedere boer maar met bokashi begint is geen goede zaak. Er moet wel een goede sturing op wat er aan materiaal in wordt gestopt. De loonwerker kan daar een goede rol bij vervullen.'

Onbekend maakt onbemind

Voor bokashi geldt: onbekend maakt onbemind. Wie het product kent, wil er niet meer zonder. Dat er meer dan honderd boeren, loonwerkers, waterschapbestuurders en andere geïnteresseerden afkwamen op de Agriton bokashidag in Alphen zegt voldoende. Iedereen wil er alles van afweten. Hoe je het maakt, hoe je het gebruikt en wat het met de bodem doet.

De hoeveelheid organische stof in de grond neemt verontrustend af, blijkt uit de bodemanalyses. Met het maken van bokashi doe je daar werkelijk wat aan. Dan verdwijnt er

geen koolstof en energie in de lucht, maar gaat het volledig terug naar de bodem. Als je compost maakt verdwijnt er tweederde van het materiaal, bij bokashi blijft twintig tot twintig ton.

Om op alle vragen antwoord te geven hadden Agriton, adviesbureau GroeiBalans en loonbedrijf De Schalm, deskundigen uit alle hoeken opgetrommeld om hun onafhankelijke ervaringen met de belangstellenden te delen. Dat waren Feed Innovations Service, AgriConnection, waterschap Brabantse Delta en Machine4green. In groepen werd naar de deskundi-